

Češki spisal Jar. Fr. Urban, poslovenil Tine Debeljak:

Mladi Črnuta.

(Zgodba slovenskega dečka iz svetovne vojne.)

?

Naša mala romarja sta prišla do utrdbe na Predelu, kjer sta morala pokazati sprovodne listine. Že sta šla mimo spomenikov z velikim levom, večnih prič o slavi domobrancev, ki so porazili Napoleona. Tu sta se za hip odpočila.

Z vrha sta se napotila počasi na Koroško. Rabeljsko jezero se je kot ožarjeno oko zasmejala nanju iz gozdnatih globin. Zagledala sta mali otoček na sredini, vso gladino jezerno... a že sta stopala niže in niže.

»Glej, Jerica, tam na drugi strani jezera, tam so že jarki italijanskih vojakov!« je opozoril Martinek sestrico. A komaj je to izrekel, sta že začula od tam nekaj strelav iz pušk. Straže so med sabo streljale. Jerica se je stresla od strahu in zbežala. Oviral je ni niti cula na rami.

»Teci, da naju ne ustrel!« je prestrašeno priganjala brata, ki se je globoko zagledal v gladino jezera, ob čigar bregu so se natihno razbijali valovi.

Martinek je ugibal zamišljen nad jezerom, koliko dela je bilo treba, preden se prekopal pod to zeleno ploskvijo podzemeljski ro, ki veže Log z Rabljem in po katerem vozi električna železnica.

Ko stoji tako zamišljen, mu blisne v glavo, kaj bi se zgodilo, ko bi se nenadoma udrlo dno jezera... In že sliši v duhu grozno bučanje vode, bruhajoče v podzemeljske rove, strese se ob krikih rudarjev, bežečih do iztočja, da, ki se v hipu spremeni v mrayljišče med sabo se borečih ljudi za samoohrano...

Prevzame Martinka ta misel in srečnega se začuti, da mu ni treba v ta pekel...

Gresta dalje. Čez par minut sta ob sainotnein jezeru, stopita mimo žičnih ograj, za katerimi preže bradati obrazi vojakov, in zavijeta na cesto ob šumeči Žilici do Rablja.

Na planini za reko sta naletela na pastirja s čedo koza. Ne opazila bi ga bila, da ni pel žalostne pesmi, ki je oba prevzela:

;
 |)ftK
 aV^SSV*
 -SjX
 ^JL w iSH^ii /"***^ < \ *
 f^ (\ J^ iS^ *p^ ^2^ J YV *
 \ ja (v/~ +8H&'v. ^)
 \ f \) fff) ^ Z
 ^*--Jk. ^ _ ^ J II/ 'AW^*^
 /J^ \ ^ ~ ~ ~ n /rt /i^ ---.
 -- Ju -- ^ -- ^ JL/ n. i. |. MvL
 ^ ^ J ^ Z r -- ^ ^ ^ vtf \ / \ J yS^iSh
 jlj /~*~sIB~*H 4 flill i^s^ ^
 Jthm-mM. iLij ff A jS^
 ^U) | I gs^JMWB/9 ^~^~^jrrn-
 J. iMik5^"t(TMv) /YmT
 J»d111f/T**«« lill yk %f^TM3
 •Gjw'lr |lit jV?^ .iil f Jj^SSn11lf
 ^WM jll" I \ i V^MJHT ^ 9 1 1 ij
 ifl / ^Jf I \ . 1 F' 1S|1-^J^®| I |
 1 U j^ *7^ V R I J I ^ . I B | I "
 ^Ur /"Y \\ Hlii \ \ ^lf 11
 ^M^S^ ^ ^ ^ i) t nP^ ^ n 3 ^ ® ^
 /* tifj) /JMUL-LS'^1-^
 divjih ' / 7 ^ /fl's^Btfj ^ ^ ^ S^*^
 y \ - ^m^r-f^ > ^ ^ t e ^ s ^ ~ ^ r
 1^)
 ..»

Vse je veselo, kar živi,
mene pa srce boli.
Pa zakaj si srce žalostno,
ker zmiraj si veselo b'lo?
Zdaj pa pojdem v puščavo i
na to goro visoko — —

»Poje, kot bi mislil na naju dva,« je tiho pripomnil Martinek Jerici in postal žalosten. i

Pa ni se dolgo vdajal vtisom. Vedel je: svet ni, da bi človek na njeio. povešal glavo, ampak da neboječe, z dvignjeno glavo in dobrim srceni koraka naprej.

»Jerica, zdaj ti pokažem, kje smo prej živeli, kje si se rodila in kje počiva najina mamica,« reče Martinek in stopi v Rabelj. Pot mu je tekel s čela iu Jerica-ubožica je bila vsa izmučena.

Uzrla sta »Kraljevski vrh« z mnogimi odprtinami v rove. Pozornost je vzbujal zlasti visoki stolp, odkoder je *hilo* slišati škripanje in *cviljenje* škripcev, po katerih so vzdigovali železne vozičke in jih spet spuščali v globel.

»Glej, tukaj si prišla*na svet!«

»Pa zakaj smo šli proč odtod?« je vprašala deklica in široko odprla sive oči.

»Ker nam je dala babica hišico v Logu,« je pojasnil Martinek in pokazal na veliko zgradbo, iz katere je tekla zamazana brozga od svinčene rude in se izlivala v modrojasno Žilico, ki je še dolgo pot tekla tako skaljena.

»V tej-le tovarni je delala mamica; prala je svinčeno rudo,« je razlagal deček.

»Mislila sem, da se pere samo perilo,« se je čudila Jerica.

»Ti bom že še kdaj pripovedoval o tem. O, kolikokrat sem bil tam z mamico! Pa slovenski nisem smel govoritik

»Ali je sramotno, govoriti po slovensko?«

»Ne, Jerica! Sem ponosen, da sem Slovenec. Toda tukaj v tovarni je bilo prepovedano. Hoteli so, da bi Slovenci govorili le nemški in se tako ponemčili. Ko boš starejša, boš že razumela. — Pojdi, poglejva rajši tja!«

Martinek se je nejevoljno okrenil od tovarne in pokazal na drugo stran, kjer se je na malem prostoru dvigal preprost spomenik. Po leseni brvi sta prešla na drugi breg Žilice.

»Tukaj, Jerica, je še leta 1910. stala rudniška bolnica. Če je kdo izmed delavcev obolel, so ga poslali sēm. Nihče ni slutil, da je bila hiša izpodkopana, Nekega dne pa se je pogreznila vsa bolnica in so končali vsi, ki so bili v njej. Tedaj je umrla tudi naša mamica. Niti mrtve je atek ni videl. Spi v tem globokem grobu. Ta spomenik pa stoji na mestu, kjer so nesrečniki našli svoj grob.«

Jerica se je ozrla na kamen in na kovinasto ploščo, kjer so bila urezana imena. Zagledala se je na malo gredo rožic ob njem in segla po drobni mačehi.

Utrgala je rožico za spomin in jo toplo poljubila.

Martinek je videl vse to in je poln nežnosti in genotja šepetnil:

»Naredi križek, Jerica, in pojdiva!«

Dekletce se je nagnilo preko ograje, napravilo križek iz rožic in se oprijelo Martinka, kot bi se balo. Martinek pa je pokleknil in poljubil trdo zemljo. Bilo mu je, da bi jokal. Občutil je vso težo zapuščenosti;

spozual je ob materinem grobu, da sta z Jerico popolni siroti. Atek spi na onem bregu tega vrha, mamica pa tu. Tako blizu oba, a vendar tako daleč!

»Pojdiva, Jerica!« reče in vstajajoč prime sestrico za roko.

»Počakaj še malo! Tako dobro mi je pri mamici,« zaprosi Jerica. Odvrže culico in sede na peščeni kamen, ki obrobja rožno gredo.

Martinek se ni jezil, sedel je zraven in moral praviti Jerici o mamici, kako je bila dobra in ljubezniva.

Za hip sta šla pogledat še tudi k rovu, nato pa nadaljevala pot. Slučajno je tedaj pripihal lnimo vojaški avtomobil, vozeč sodčke nabojev v Trbiž. Martinek se je spomnil, kako dolgo pot imata še z Jerico pred seboj in zasmilila se mu je sestra, da bo morala toliko sveta prehoditi s culo v roki. Zato se je ojunačil, stopil par korakov naprej in glasno poprosil šoferja:

»Bodite tako dobri in popeljite naju! Greva v Trbiž.«

Šofer se je ozrl na otroka in njuni bremenim in se ju usmilit. Ustavil je avto in jima rekel, naj prisedeta. Martinek je najprej odvrzel culo, posadil Jerico gor in nato je zlezal še sam na avto. Šofer je pognal in odbrzela sta otroka v svet, nevedoča, kaj ju še čaka.

Jerica je neprenehoma izpraševala. Zdaj jo je zanimala Žilica, zdaj spet lesena šola, ki so jo postavili iz Rablja sem v zatišje, kajti večkrat je tja udarila granata; tam se je spet čudila zakajeni gostilni, katere dvojezični napisi so včasih vabili turiste. Zdaj so bili v njenih prostorih nameščeni ujeti Rusi, katerim je bila poverjena uprava ceste. Za gostilno se je začela cesta nižati in po romantično-krasnili, gadje zvitih zavinkib. se je spustila v dolino, ki ima v dnu vas Mrzlo vodo. Čez kratek čas je avto že brnel po trbiških. ulicah.

Zagledali so Gornji Trbiž z razstreljenimi hišami; hipoma preleteli mesto, kjer so se gnetle nmožice vojakoT in ujetnikov, in že so se vzpenjali po serpentinah navzgor... Na bregovih. kjer so se v leskovih grmovjih stiskali ujetniki, je žalostno zevalo polno lukenj, ki so jih izkopale italijanske granate.

Sunkoma se je avto ustavil. Bili so na postaji. Otroka sta se zahvalila šoferju in stopila v čakalnico. Polno ljudi se je gnetlo tam, največ vojakov. Jerica je bila vsa iznenadena. Toliko je doživela danes, da se ji je od tako različnih vtisov kar vrtelo v glavi.

Na postaji bi bila morala čakati Martinek in Jerica nekaj ur. Pa ker jima je bilo v *tej* gneči nekako dušeče, sta pohitela v mesto, da si ga ogledata. Zablodila sta celo čez visoki železniški most k navpičnemu spomeniku. Jerica se je tresla od bojazni, ko je stopala ob Martinkovi strani čez visoki most, napet čez grozno globino, kjer je bučala Žilica v barvitem slapu. Pri spomeniku vojaka, ki upira svoj pogled v smer proti Pontafllu, sta sedla in Martinek je vzel iz kožaste torbice kos hleba in sira. Bila sta oba že res lačna. S tekom sta jedla. Pri vojaških barakah v bližini sta se napila še vode in vrnila sta se na postajo.

Ko se je ozrl Martinek s ceste proti postaji naokoli in videl slikovitost divjekrasnih *Alp*, je opazil za. *pirim grickom* Kraljevski vrh, in v isti smeri je bil kraj, kjer sta bila tako srečna... Na levo pa se je dvigal mogočni Mangart v vsej krasoti in lepoti...

Šele zdaj je privozil vlak iz Kranjske gore, da nadaljuje pot proti Beljaku. Martinek in Jerica sta pokazala listine, sedla v vlak in se odpeljala proti novemu domu.

Jerica je utrujena zaspala na Martinkovih ramah. Naporna pot in obilica novih vtisov sta jo zmagali; preveč je bilo zanjo.

Martinek se je naslajal na pokrajini, ki je bežala mimo njega, in pre-mišljeval, kako bo stric Šimen razsodil o nadaljnji njegovi bodočnosti. ..

Prej kot je mislil, je moral prestopiti. Zaspana Jerica pa ni hotela izstopiti in je spravila tako Martinka v zadrego. Končno jo je le prepričal, pobral culici in se presedel v novi vlak, ki je že čakal. Jerica ni več zaspala. Bila je pa zadremana in razmršena. Pa čim bliže sta bila cilju, tem bolj se ji je jasnili obraz. Ko je pa sprevodnik z rezkim glasom zaklical: »Latsckach!« in je Martinek rekel, da so to slovenske Loče, sta bila prva iz voza.

Stopila sta na zemljo svojega novega doma.

8.

Z veseljem ju je pozdravil stric in v joku ju je privila k sebi teta. Culici sta odložila, zravнала hrbte in takoj sta se počutila kot doma, zlasti še, ko so pritekli bratrance Matija, André in Ivan.

Dolgo v noč je potem moral praviti Martinek o svoji poti in o vsem, kar je doživel v teh dneh. Samo to je bilo hudo Martinku, da je moral skoraj vse blago pustiti v domači koči. Fa tudi v tej zadevi je odločil stric, da pojde takoj, ko bo vojne konec, z vozoni tja in pripelje sem pohoštvo.

Ko so šli spat, je zajel Martinka čar doma. Modro obrobjeni pernici sta se smejali na posteljah. Teta ju je pripravila, da bi se čutila otroka bolj doma. Martinek ni dolgo mogel zaspati. Telo mu je gorelo od utrujenosti, a še bolj so ga mučili spomini na dom. Končno je le zaspal.

Drugega dne so ga peljali bratrance k Blaškemu jezeru. Ko so se ozirali po Karavankah, se je Martinek spet užalostil, prav tako kot na trbiški postaji. Najrajši bi bil jokal.

Ko so se vrnili s sprehoda, je imel stric že svoj načrt. Peljal je Martinka na vrt in mu razkazal velike uljnjake, okrog katerih je brenčalo vse črno pridnih delavk. Pa pokazal mu je tudi satovje, kjer je bilo še polno medu.

»Glej, čebele so- naše hraniteljice,« je opomnil dečku. »Če živé nas, bodo tudi tebe in Jerico. Dal te bom učiti za mizarja, da se naučiš dobro delati panje in mi tako pomoreš.«

Martinek je bil povsem zadovoljen.

Naslednji dan je peljal stric Martinka k mizarju Gregorčiču, razume se da Slovencu. Tam naj bi se učil. Martinek je z veseljem ubogal, ker je vedel, da dela zase in za Jerico. Ta posel ga je tako zanimal, da je ob vsakem prostem času pritekkel k uljnjaku in niislil, kaj bi se dalo zboljšati.

Tudi Jerica je bila zadovoljna. Sprijateljila se je takoj z drugimi otioki, ki so skupno hodili v šolo. Žal, da v nemško šolo. Čeprav so bile Loče pretežno slovenske, ni bilo ondi slovenske šole. Zato je vlogo domačega učitelja prevzel nase vrlo rad Martinek, in ni učil slovenščine samo Jerice, ampak tudi svoje bratrance, ki so že precej napredovali v svoji materinščini. Jerica je dobila v stricu in teti druge starše in v bratu junaškega variha, ki ni nikdar pozabil na očetove besede.

Stricu in teti pa tudi ni bilo žal, da sta sprejela sirotna otroka k sebi. Imela sta z njima le veselje.

Še na nekoga se je Martinek rad spominjal. Na vojaka Pavletiča. Njemu je takoj pisal. Tudi Pavletiču se je tožilo po dečku in mu je često pisal, kako oskrbuje očetov grob. Martinek je bil vesel, da se vsaj ta dobra duša sklanja nad očetovim in babičinim grobom.

Neko pismo Pavletičevo, ki je prispelo hkrati z Rakičevo, je pa užalostilo vse Črnutove. Sporočal je namreč vest, da so pri zadnjem obstreljevanju. l.oga italijanski letalci vrgli bombe, ki so zanetile velik požar. Prav na njihovi hišici da je ogenj požrl streho in uničil slikoviti vrtiček, kjer je prej rastle toliko rožic. Samo kameniti spodnji del, v katerem je bila sijaja za kože in shramba za orodje, da se je ohranil... Ogenj se je razširil tako hitro, da so mogli rešiti samo najnujnejše stvari.

Oba otroka sta zaplakala ob tej novici. Tako nista imela po starših ničesar več ko samo ta mrzla, molčeča groba...

Martinek je dobro čutil obup Rakičeve in ji je zato v soglasju s stricem odpustil dolg, da porabi denar za popravo. Imel je srce na pravem mestu.

Pretekla so leta. Umolknil je vojni srd in začeli so se plebišciti. Tvorile so se nove države, podjarmljeni narodi so kričali po svojih pravicah...

Martinek je zrastel v junaškega fanta in zavednega Slovenca, ki se ni zadovoljil samo s tern, kar je vedel, ampak je rad segal tudi po knjigi, da bi se kaj naučil. Dobro se je izvežbal v svojem obrtu, znal je ravnati z obličem in pilo in začel izgotavljati panje, ki so po svoji praktičnosti in dobri izdelavi dobili splošen sloves. Tako je postal Martinek koristen član družine, mladenič, ki je bil ponosen na svoje slovensko pokolenje. V trpljenju, ki ga je za to moral prestajati, je ojeklenel kot železo pod udarci. Beseda materina in očetova mu je bila zlata dediščina, svet zaklad, enako kot Jerica, ki se je medtem že razvila v lepo dekle.

Preko vseh zaprek, ki jih je moral premagati, je ostal Martinek npravno čist, resničen, samozavesten, značajan Slovenec. Prav zaradi teh lastnosti in dasi je še mlad, ga vsi rojaki visoko čislajo. Tudi starejši občani ga radi poslušajo. Zove jih na pogovore ali pa on hodi k njim, čita jim, prepričava jih in navdušuje... Pregovoril jih je, da se je večina njili zapisala v Družbo svetega Mohorja, ki izdaja slovenske knjige, in da se neboječe priglajaajo za slovensko šolo, da bi precejšnja veja Slovencev, ki je po mirovnihi pogodbah prisiljena, da biva v Avstriji, ne usahnila, ampak ostala živa, cvetela in rodila sad ...

Martin je duhovni vodja slovenskega ljudstva v koroškem Podravju, dober sejavec, čigar trud ni bil in ne bo zastonj.

